

Autoreferát (teze) disertační práce

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Studijní program: Filologie

Studijní obor: Český jazyk

Mgr. Michaela Lišková

Neologismus v lingvistickém, mediálním
a běžném obrazu světa

Neologism in the linguistic, media
and common picture of the world

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.

Rok odevzdání: 2018

Teze disertační práce

1. Úvod

Tvoření neologismů je jazykovým procesem, k němuž dochází ve všech živých jazycích. Neologismy pojmenovávají změny v mimojazykové realitě či její reflexi a slouží i jako aktualizací, působivé, expresivní, operativní, zpřesňující, ideologicky zaměřené aj. pojmenování entit, které v jazyce své pojmenování již dříve měly.

Cílem interdisciplinární disertační práce *Neologismus v lingvistickém, mediálním a běžném obrazu světa* je odpovědět na badatelskou otázku *Co je neologismus?* s využitím explikativní charakteristiky zahrnující i konotace pojmu (srov. Tokarski, 2007; Vaňková a kol., 2005).

Sám výzkum a poté i členění práce byly inspirovány metodologií vycházející z trojího typu dat, která J. Bartmiński (2014) specifikuje pro studium stereotypu jako součásti jazykového obrazu světa; jde o data systémová, textová a empirická. Práce je (v souladu s názvem) rozdělena do kapitol: 1. Úvod; 2. Neologismus v lingvistickém obrazu světa; 3. Neologismus v mediálním obrazu světa; 4. Neologismus v běžném obrazu světa; 5. kapitolu, která nebyla v původním plánu práce, tvoří sbírka neologismů; 6. Závěr.

2. Neologismus v lingvistickém obrazu světa

Termín *neologismus* je v odborné literatuře chápán různě, důraz se klade na ty či ony jeho významové aspekty, zřetele, fazety. V této kapitole jsme podali přehled slovníkových definic lexému *neologismus*, jeho synonyma *novotvar* a vybraných cizojazyčných ekvivalentů; přehled je doplněn daty získanými z korpusových nástrojů a online lexikografických platforem.

Termín označující časový příznak novosti (neologismus) jsme dále usouvztažnili s dalšími temporalismy (archaismy a historismy); nehomogenní přístup k problematice pozorujeme i zde. Následně jsme v charakteristice zkoumaného pojmu postupovali podle kritéria existenčního, časového, lexikografického, psychologického, strukturního, kritéria variety a kritéria nestability a stability. Žádné z těchto kritérií není pro uspokojivé vymezení neologismů dostatečné samo o sobě, je třeba jejich kombinace. Kritéria navíc nejsou přesně oddělena, naopak se vzájemně prostupují.

Pro jazykový výzkum je stěžejní, zda daná lexikální jednotka (dále LJ) vůbec „existuje“. Pro zásadní nejednoznačnosti (demonstrované na příkladu slova *hostka*) jsme v této souvislosti nedoporučili k užívání termín existence slova, který navazuje na anglické termíny *actual word*, *existing word* a *occurring word*.

Přínosný přehled činitelů, které v různých konfiguracích ovlivňují proces temporální demotivace, představili L. Gianitsová-Ološtiaková, M. Ološtiak a S. Rešovská (2015). Je to mj. délka lexikálního života neologismu, užívání a původ denotátu, frekvence v komunikátech, uživatelé jazyka se svými sociálními proměnnými, původ neologismu či způsob tvoření slova.

Ani zdánlivě objektivní lexikografické kritérium není vždy jednoznačné, obzvlášť v souvislosti s výraznými změnami, jimiž prochází moderní lexikografie (srov. online platformy, jako je Oxford English Dictionary, Merriam-Webster, Macmillan Dictionary, Cambridge Dictionary; dále crowdsourcing či rozvíjející se metoda (polo)automatické excerpcce), navíc se odvíjí od lexikografické situace daného jazyka. Při tvorbě slovníku je jedním z nejnáročnějších úkolů tvorba hesláře; způsoby, jak výběr LJ precizovat, nabízí A. Metcalf (tzv. FUDGE rule) nebo kolektiv korejských autorů K. Nam, S. Lee, H. Jung a J. Choi (kritéria pro automatizované vyhodnocování korpusového materiálu). Je vítané, když národní jazyk disponuje veřejně přístupnou záchyťovou databází nových LJ, neboť každý lexikon je nutně výběrový. V českém prostředí představuje takovou databázi Neomat, jež je bohatě využívána jako materiálový zdroj odborných článků i studentských prací.

Psychologické kritérium spočívá v subjektivně založeném pocíťování novosti a jistě by nemělo být aplikováno jako jediné, zejména při tvorbě školních testů ad. Delimitaci neologismů v textu napomáhají typografické a metajazykové prvky (uvozovky, kurzíva, závorky; výrazy *takzvaný*, *dnes již známý jako*, *nově česky*, *moderně řečeno* ap.).

Podle strukturního hlediska lze vyčlenit různé typy neologismů. Rys novosti LJ nacházíme 1. v pojmenování nového myšlenkového obsahu novou formou (*googlovat*, *lajkovat*), 2. v pojmenování nového obsahu s využitím stávající formy (*tunel*, *botička*, *sociální síť*), 3. v novém pojmenování již dříve pojmenovaného obsahu (*chlebista*, *chytré kafe*) (dělení dle Martincová, 1983). Každá podrobná klasifikace neologismů je však do značné míry subjektivní (Kišová, 2008). Podle J. Dolníka (2003) jsou skutečně nové ty LJ, které v nejnovějším období obohacují systém kvalitativně, nikoli jen kvantitativně. Ani zde však není objektivní opora pro určení hranice mezi oběma typy. Zvláštní pozornost je věnována

neosémantizaci, resp. anglosémantizaci slovní zásoby, neboť nejvíce neologismů se objevuje právě v oblasti změny sémantiky už existujících lexémů (dle F. Čermáka, 2010).

Neologismy vznikají ve všech funkčních stylech, objevují se ve všech komunikačních sférách a útvarech jazyka. Mezi neologismy vznikajícími v různých varietách jazyka panují rozdíly: např. zatímco u nových termínů se novost, neobvyklost rychle ztrácí, což je i žádoucím jevem, v umělecké sféře není ztráta novosti a nezvyklosti vítaná. Naopak zde je vhodné, aby si neologismus svou neobvyklost zachoval co nejdéle. Za neologismy se pokládají také jednotky, jejichž užití (původně vázané na pracovní, sociální prostředí) se mění a spolu s tím se přehodnocuje jejich příznakovost – označují se jako neologismy funkční (v současné češtině např. *ledovka*).

V rámci kritéria nestability a stability bylo pojednáno o variantnosti nových LJ, jejich vztahu k *langue* a *parole* a centru a periférii inovačního kontinua. Vzhledem k tomu, že výklad termínů *langue* a *parole* značně variuje a že není zřejmé, které jednotky lze v lexikální rovině považovat za *parolové* a které za *languové* (tj. ty, které by měly být přijaty celým jazykovým společenstvím), se nám v oblasti neologie jeví jako výhodnější pracovat s opozicí *centrum* a *periferie*; v inovačním kontinuu pak dominují prototypické neologismy, resp. okazionalismy, a proti polarizovanému vidění jevů se akcentuje plynulost přechodů.

Kanonickou definici nemá ani okazionalismus; zdůrazňuje se jeho vznik přímo v procesu mluvení/psaní, nereprodukovanost, podmíněnost kontextem, příslušnost k autorovi, nenormativnost, expresivnost, nominační fakultativnost ap. Vedle termínu *okazionalismus* se dále užívá termínů *kontextový neologismus*, *autorský neologismus*, *umělecký neologismus*, *básnický neologismus*, *slova autorská* či *individuálně autorská*. Blízkým termínem je *módní slovo*. Příklady módních slov jsou uvedeny na základě ankety Slovo roku (vítězem za rok 2017 se stalo u čtenářů Lidovek.cz slovní spojení *sorry jako*, u redakce Lidových novin pak okazionalismus *Antibabiš*).

Diskutována je otázka, kudy vede linie mezi přirozeným vývojem jazyka a změnami zapříčiněnými nedostatečnou kompetencí mluvčích. Jedná se např. o nestandardní, avšak nikoli raritní význam slova *číslovka* ‚matematické vyjádření určitého množství, počtu • zápis takového vyjádření, číslo, číslice‘ (rukopis ASSČ), dále o (záměrné i nezáměrné) aktualizace frazémů, např. *být terčem v oku*, či spojení tradičně kritizovaná jako pleonastická, např. *dárek zdarma* nebo *hovězi biftek*.

V souvislosti s mimojazykovými změnami dochází k tematickým proměnám slovní zásoby: některé oblasti výrazně vystupují do popředí, jiné jsou upozadřovány. Na příkladu popularizačních sloupků z rubriky Slovo v Magazínu Pátek Lidových novin byly představeny nové výrazy z různých tematických oblastí. Neologicky, resp. lexikologicky zaměřené popularizační činnosti se v českém prostředí dosud daří: projevují o ni zájem knižní nakladatelé i různá média a zároveň se nachází dostatek jazykovědců, kteří popularizační práci nepovažují za marnou. Přínosem je nejen poučené informování veřejnosti o významu nových LJ, jejich výslovnosti, pravopisu nebo stylové platnosti, ale i sama registrace a soudobý popis těchto LJ.

Závěrem kapitoly jsme se zaměřili na hodnocení, které se vztahuje jak ke konkrétním neologismům, zejména k novým přejímkám z angličtiny, tak k obecnému procesu neologizace jazyka. Potvrdilo se, že jazyk nejen užíváme, ale i prožíváme; racionální a iracionální posuzování jazykových jevů se odehrává ve vzájemné interakci.

3. Neologismus v mediálním obrazu světa

V mediálním prostoru se lexému a pojmu neologismus užívá velmi různorodě, akcentují se jeho různé aspekty. V našem výzkumu jsme analyzovali 93 mediálních komunikátů (tištěných, audiálních, audiovizuálních) z let 2006, 2007 a 2016, 2017. V tomto materiálu kvantitativně vyčnívají Lidové noviny, jejichž texty tvoří téměř polovinu ze všech dokladů (45). Je to dáno tím, že Lidové noviny mají pravidelné rubriky recenzí a jazykových sloupků, disponují širokou sítí spolupracovníků a zveřejňují i rozsáhlejší intelektuální texty. Z kvalitativního hlediska představují poměrně výraznou odchylku Haló noviny, na jejichž texty jsou uplatňovány nižší novinářské standardy, srov. příspěvek z 11. 10. 2016 (nedoložené tvrzení, že V. Havel pocítoval uspokojení nad smrtí tisíců válečných obětí). V letech 2016 a 2017 je slovo *neologismus* doloženo ve více žánrech než v předchozím období. Autory analyzovaných textů jsou novináři, lingvisté, překladatelé a češtináři, ale i představitelé dalších profesí a společenských rolí (např. právník, student) a široká veřejnost (v rubrice čtenářských dopisů): v médiích se tedy potkávají odborné a laické pohledy na problematiku neologismů. Shrnujeme, jak byl v analyzovaném materiálu lexém *neologismus* podáván.

O neologismech se uvažuje jako o výrazech nových formálně i sémanticky (*googlovat, lajkovat*), pouze sémanticky – opakovaně se jmenuje *tunel* a slova příbuzná, dále např. *roštěnka, myš, botička, sociální síť*, i pouze formálně (*chlebista, chytré kafe*). Výjimečně je za

neologismus považováno chybně/nářečně vyslovované slovo (*zemedělství*). Slovo *neologismus* je v jednom případě také zaměněno za *nelogismus/nelogičnost*.

Jako neologismy jsou mediiovány jednoslovné výrazy (*šérovat*), pevná i nepevná slovní spojení (*fake news, humanitární bombardování; neproduktivní antikomunismus*), frazémy (*jet bomby*), zkratky a slova vytvořená ze zkratk (EET, *éétéčko*). Apelativa (*blob, homosexualismus, roštěnka*) převažují nad propriálními LJ (*Antiklaus, Lobotomio*).

Neologismy jsou příznakem současné dynamiky jazyka, a to buď jako pojmenování změny v mimojazykové realitě (nové předměty, vztahy, skutečnosti, problémy doby), nebo jako aktualizací, expresivní, operativní, zpřesňující (někdy jen zdánlivě, srov. *amerikánský*) či ideologicky zaměřené pojmenování entit, které v jazyce své pojmenování již dříve měly. Slovní zásoba se vyvíjí neustále, obohacuje se, avšak i ochuzuje.

Neologismy se vyskytují napříč funkčními styly, v prostěsdělovacím funkčním stylu (*jet bomby*), odborném (*mimoumění*), publicistickém (*mnohopisalství*), reklamním (*silanizovat*), uměleckém (*mlhavín*) ap.

Neologismy jsou zmíněny jako prvek propagandy a newspeaku či jako obrana proti politické cenzuře. Kritika manipulace a pasivizace občanů skrze „jazykové žonglérství“ navazuje na dílo George Orwella, jenž se ideologickému vlivu jazyka (včetně nových slov) na myšlení intenzivně věnoval.

Neologismy mají nezřídka neustálený význam i formu, mohou být předmětem jazykového poradenství a institucionální péče (Ústav pro jazyk český), nejsou všeobecně srozumitelné a často jsou užívány jen omezenou skupinou mluvčích. Důležitým znakem neologismu je jeho neotřelost.

V médiích se připomíná, že při přebírání cizích skutečností zpravidla přebíráme i jejich pojmenování, dnes často z angličtiny. V češtině rychle přibývají hojné anglicismy, jde o internacionální tendenci. Mezi příklady neologismů přejatých z angličtiny patří: *aventura, airbag, dealer, gay, know-how, outfit, selfie, Tentry*. Neologismy anglického původu mladým mluvčím zpravidla nevadí, zatímco starší by je raději nahrazovali českými výrazy. Tyto neologismy jsou někdy považovány za zbytečně cizí, ošklivé, „potvořivé“ prvky („bacily“, „plevel“) v češtině, které mohou způsobovat částečné nedorozumění či plné nedorozumění v komunikaci a jsou známkou jejího úpadku. Neologismy obecně, obzvlášť ve vyšší koncentraci nebo při akcentaci formy nad obsahem mohou komplikovat recepci

beletristického nebo odborného textu. V souvislosti s čistotou jazyka jsou jmenovány francouzské národní neologismy (*mel, portable*), které slouží k puristickému udržení francouzštiny s co nejmenší příměsí cizích prvků.

Jako příklady současných neologismů jsou v mediálních textech zpravidla voleny pokud možno co nejnovější výrazy (*fake news, sebecvak, wifi*). Avšak i několik let po vydání SN2 jsou jako příklady neologismů občas uváděny příklady ze SN1 nebo ještě roku 2016 jsou jako výlučné neologismy nabídnuta slova *internet, satelit* nebo *automat*. Média méně často píšou o historických neologismech, např. o obrozených neologismech *růženín, vltavín*, a to jako o příkladech výrazů, které se ve slovní zásobě stabilizovaly, zatímco básnický neologismus *mlhavín* z roku 1945 nikoli. V návaznosti na připomínku osobnosti se píše o publicistických neologismech Karla Havlíčka Borovského (*baviště, pravopisek, doslyšet, vlastenčit*) z 19. století, české slovo *robot* vytvořené J. Čapkem ve 20. letech 20. století bylo přejímáno cizími jazyky, neologismy jsou součástí poučení o ruské historii a povaze (*narodnost'* z přelomu 18. a 19. století) nebo o socialistických poměrech v Sovětském svazu (*agittextil, nesun*).

Slova se mohou pojít s konkrétní osobností. Může jít o autorské básnické neologismy (*záživotí* – V. Holan, *mlhavín* – B. Pospíšil), žurnalistické neologismy (*mnohopisalství* – K. H. Borovský), neologismy osobností veřejného, zejména politického života (srov. typické tvoření slov V. Klause pomocí záporky *ne-*; neologismus mylně připisovaný V. Havlovi *humanitární bombardování*; „kotrbatý“ neologismus *misunderestimated* bývalého prezidenta USA George W. Bushe). Vznik neologismu může být vázán na profesní skupinu (úředníci EU – *papírologie*). Neologismy mohou charakterizovat postavu fikčního světa (*Obr Dobr*).

O neologismech se v médiích uvažuje v souvislosti s lexikalizovanými výrazy (*internet, kafkárna*) i výrazy příležitostnými (*matkomat, vydobrytřovat, zčápit*). Je zdůrazněno, že ne každý neologismus se uzualizuje, že samotná tvůrčí invence nepostačuje k tomu, aby neologismus vstoupil do aktivní slovní zásoby širšího okruhu uživatelů jazyka, příp. jeho variety (hantecu). Některé neologismy po krátké době užívání zanikají, jako slova odvozená z příjmení politiků, kteří opustili veřejný život (*antiklausovec, paroubkismus*), nebo pojmenování zaniklých entit (*darker*).

Výjimečně jsou neologismy považovány za „úplně nová slova“, která se tvoří jinými než obvyklými slovo tvornými prostředky. Jedním z předpokladů pro rozšíření neologismu je slovo tvorná analogie.

Neologismy jsou v médiích podávány také jako předmět lexikografie, resp. neografie. Dynamika jazyka se odráží především ve specializovaných slovnících nových slov (zmíněny byly CSN, SN1, SN2), je však třeba počítat s tím, že v okamžiku vydání je každý tištěný lexikon už v něčem zastaralý. Zařazení LJ do slovníku je potvrzením její stabilizace ve slovní zásobě; posiluje i moc slova (*McJob*). Ani zachycení (polysémního) neologismu (*image*) ve slovníku nemusí dostačovat k tomu, aby se předešlo nedorozumění v komunikaci, v níž se neologismy užívají. Aktuální neologický slovník může sloužit jako arbitr při rozhodování, jsou-li slova, která osobně neznáme, neologismy.

Neologismy představují náročnou součást překládání beletrie, obzvláště nesnadnou při převodu experimentálního textu, nároky kladou i na jazykového redaktora. Vysoké požadavky kladou rovněž na tlumočníky. Neologismy jsou také předmětem testování, např. v televizním kvízu nebo při přijímacích nebo maturitních zkouškách (nelze však vždy spoléhat na dobrou kvalitu přípravných materiálů), nebo důležitou součástí jazykové ankety Slovo roku.

Jako svůj nástroj využívá neologismy jazykový management: nové LJ mohou nahrazovat výrazy nevyhovující svým původem (např. chorvatské neologismy za serbismy); slovo dříve považované za hanlivé může přejít do oficiálního vyjadřování jako neutrální označení příslušnice homosexuální menšiny (*lesba*). Změna stylového příznaku naznačuje neologismus v případě, že slova typická pro profesní prostředí se frekventovaně používají v celospolečenských komunikátech (mluva politiků – *prohlasovat, převolit*).

Neologismy bývají hodnoceny jako nevítaný, nekultivovaný, netradiční prvek v oficiálním vyjadřování (*závěrovat*), nežádoucí cizí příměs, zbytečný módní výstřelek (četné anglicismy, viz výše), nekonvenční elementy v odborné literatuře (*mimoumění*), jako krkolomné (možná překážka v pochopení sdělení), křiklavé (čínská propaganda – *příjmení Strana*), pochybné (marketing – *silanizovat*), manipulativní (*neproduktivní antikomunismus*), kostrbaté (*misunderestimated*), úplně příšerné (obava z jazykově nesprávného vyjádření – *protestnost*), prázdné a zaplevelující jazyk, jako časem neprověřené výrazy (*Czechlands*). Na druhé straně jsou hodnoceny i pozitivně jako známka bohaté slovní zásoby (zejména v beletrii), jako krásné (*hosipník, dopid'ovávat se*), vtipné (*kadistrach, bláznihlava*), důmyslné (obrana proti čínské cenzuře), jako předmět hrdosti (tvůrčí čin vybočující z rutiny – *papírologie, skulptomalba*). Neologismy mohou být i zdrojem radosti autora i recipienta, např. při psaní beletrie nebo při četbě neologického slovníku.

4. Neologismus v běžném obrazu světa

Tato kapitola se zabývá běžným obrazem neologismu rekonstruovaným na základě empirického výzkumu (dotazníkové šetření z let 2017 a 2018 na vzorku 100 respondentů ve věku 11 až 81 let). Provedený výzkum upřesnil naše očekávání týkající se prototypického neologismu. Stanovenou hypotézu, že pocíťování novosti LJ závisí na věku mluvčích, tedy že starší LJ (z hlediska časového nové před desítkami let, např. *minisukně*) považují za neologismy starší mluvčí a mladší je jako neologické nepocíťují, se ovšem v provedeném šetření nepodařilo prokázat.

Představy respondentů o pojmu neologismus jsou heterogenní – v některých aspektech až protikladné; výrazná je axiologičnost. To vše k běžnému obrazu světa patří (srov. Vaňková a kol., 2005, s. 51–56).

Podle respondentů je neologismus neboli novotvar synchronní LJ, která se vyznačuje novostí. Jen podle jednoho respondenta se neologismem rozumí proces vzniku nových slov (neologizace) a podle jiného nová valence (nezakládající nový význam). Novost je chápána jako předchozí neexistence LJ nebo její neužívání, resp. užívání vázané jen na malý okruh uživatelů nebo na specifické komunikační situace. Neologická povaha LJ zaniká se ztrátou novosti pojmenování či denotátu. Novost se může odvíjet také od individuálního pocíťování, nezdědka spojeného s emocemi.

Typický neologismus podle provedeného šetření nese svůj časový příznak po dobu pěti let. Časový rozptyl je však značný, dva respondenti kladou horní hranici až ke 100 letům.

Neologismy byly vytvořeny buď jednotlivcem, nebo společností, „uměle“ (cíleně), nebo „přirozeně“ (neplánovaně). Ze způsobů obohacení slovní zásoby byla reflektována derivace, kompozice (nebo pomezí slovtvorné způsoby), přejímání (z angličtiny), sémantické tvoření a tvoření víceslovných pojmenování. Za neologismy jsou považována slova původem cizí i domácí, adaptovaná i neadaptovaná.

Za neologismy považují respondenti výrazy nové formálně i sémanticky (*lajkovat*, *hoverboard*), sémanticky (*surfovat*, *vítač*), formálně (*bílý sex*, *smoothie*). Typickými neologismy jsou podle výsledků šetření jednoslovné výrazy (tvary, slova) (*mileniál*), do dané kategorie však respondenti zahrnují též víceslovná pojmenování (*sdílená ekonomika*), frazémy (*jít do Brusle*), slova vytvořená ze zkratk i zkratky (*déenesko*, *EET*).

Respondenti si uvědomují, že neologismy jak pojmenovávají změny v mimojazykové realitě (*dron, selfie, streamovat*), tak slouží i jako aktualizační, působivé, expresivní, operativní, zpřesňující, ideologicky zaměřené a další pojmenování entit, které v jazyce své pojmenování již dříve měly (*fejk, hrát Ledeckou, slimák*). Někdy jde jen o módní tendenci. Básnická slova (*kráčivec*) jsou z hlediska neologičnosti respondenty přijímána nejednoznačně.

Na základě získaných odpovědí lze konstatovat, že neologismy vznikají ve všech komunikačních sférách a jazykových útvarech. Ve vztahu ke spisovnosti jsou akcentovány protilehlé póly: za neologismus je považována jak LJ (již) spisovná, tak LJ (dosud) nespisovná.

Jako neologismy jsou respondenty chápány spíše LJ lexikalizované (*brexit, googlovat*), avšak není ojedinělé ani zahrnutí LJ okazionálních (*slepes, špaldamáma*). Pro neologismy je podle respondentů příznačná formální nápadnost a rozkolísanost (srov. *googlit/gúglit/gúglit; youtubering, youtuberink, jutuberink; [jutjúb-], [jútjú-], [jutú-], [jútú-]*) i sémantický vývoj (srov. rozvíjení významů slov původně vázaných jen na prostředí informační a komunikační techniky, jako je *šérovat* nebo *trollit*).

Apelativa (*postovat*) jsou podle výzkumu jednoznačně typičtějšími neologismy než propriálně založené LJ (*Facebook*). Depropria jsou typicky vytvořena z příjmení politiků (Andreje Babiše, Adriany Krnáčové): *babišné, babišovina, pokrndovat*. Neologismy téměř výhradně reprezentují autosémantika. Ojedinělým zástupcem synsémantik je citoslovce přejaté z angličtiny *wow*.

S neologismy se mluvčí obvykle setkávají denně, příp. měsíčně a týdně. Nejčastěji je zaznamenávají na internetu (včetně sociálních sítí), dále v médiích, v běžném životě, v profesní a specializované komunikaci (zejména oblast IT, techniky a technologií, marketingu a reklamy, politiky ad.). Z věkových kategorií užívají nejvíce neologismy mladí lidé a děti.

Omezovat užívání neologismů v médiích si většina mluvčích nepřeje, zhruba třetina však ano. Starší mluvčí neologismům hůře rozumí, užívají je méně než mladí mluvčí. Samo pocíťování neologičnosti však podle výsledků šetření na věku mluvčích závislé není.

Ve vztahu k neologismům nelze opomenout ani úlohu institucionálního rozhodování, vyjádření nějaké autority (jazykovědců, školy). Podle výsledků šetření je slovo zařazené do neologického slovníku buď neologismem až do vydání dalšího slovníku neologismů, příp. je

neologismem slovo nově zařazené do všeobecného výkladového slovníku, nebo naopak, zařazením do všeobecného slovníku ztrácí LJ svůj neologický charakter.

Neologismy jsou hodnoceny velmi heterogenně, pozitivně i negativně. K pozitivům neologismů patří potřebné pojmenování nových entit v měnícím se světě, vítané obohacování slovní zásoby, ozvláštnění, zpestření jazyka i komunikace, kreativita, vtip, dále zpřesnění, výstižnost, ekonomičnost/krátkost, funkčnost, ulehčení komunikace, poznávací hodnota a podnětnost, estetický požitek. Mezi negativa se řadí cizost přejatých neologismů a jejich přílišné množství v komunikaci, jejich počesťování i nepočesťování, zbytečnost/nepotřebnost, módnost, nesprávnost, nesmyslnost, nelogičnost, nevhodnost (mj. v souvislosti s tématem uprchlictví), nevkusnost, neinvenčnost, nesystémovost, vznik pomocí netypických slovotvorných způsobů, nadužívání neologismů vůbec, nesrozumitelnost, nezvyk, novota, estetické podráždění. Při hodnocení byla použita i (vypjatě) příznaková slova jako *děsivý*, *hnusný*, *krávočina*, *pičovina*, *příšernost*.

Pojem neologismus je těžko uchopitelný, vágní, tzv. fuzzy. Jednoznačná kategorizace, zda jde, nebo nejde o neologismus, často není ani obecně možná.

5. Sbírka neologismů

Aplikovaný doplněk práce představuje neologická sbírka, která obsahuje přes 700 heslářových položek (665 samostatných hesel a 39 podslovních komponentů). Při přípravě práce vyvstala potřeba přehledně spravovat shromážděný neologický lexikální materiál, poznamenávat si různé údaje, např. variantní podoby grafické i výslovnostní, výklad významu, synonymii, stylistické hodnocení, neobvyklý původ LJ ap. Vybrané LJ jsme zpracovávali podle modifikované koncepce ASSČ (Kochová – Opavská, 2016) a v předkládané sbírce představujeme ty, které svědčí o proměnách současné češtiny i mimojazykové reality, resp. českého jazykového obrazu světa. Jde však o a) pouze malou část nové slovní zásoby, b) spíše náznakové zpracování, neboť výkladový slovník, byť specializovaný, bývá výsledkem úsilí celého týmu spolupracovníků.

Při výběru heslářových položek jsme kombinovali kritérium lexikografické, kritérium časové, kritérium rozšíření v úzu, kritérium komunikačních sfér a kritérium výběrovosti (doložení různých typů hesel a lexikografických řešení). Předložená sbírka by mohla sloužit jako základ pro další lexikografické zpracování a následné publikování. Velmi aktuální je i téma

(polo)automatické excerpce, na posledním kongresu Euralex (2018) se mu věnovaly hned dva příspěvky (Abel – Stemle, 2018; Klosa – Lungen, 2018).

Ukázka zpracování hesel

Pozn.: Využíváme zkratk stanovených pro Akademický slovník současné češtiny (ASSČ), jejichž přehled je uveden zde: <http://www.slovníkcestiny.cz/web/zkratky.php> (všechny zkratky užití v ASSČ se pochopitelně neuplatnily). Na rozdíl od ASSČ jsou označovány neosémantismy, a to znakem °, např. *kulich*°.

advertorial -lu (6. j. -lu) m. než. <angl.> market.

reklamní materiál prezentovaný jako novinový nebo časopisecký článek: *advertorial nekriticky vychvalující scientologickou církev; mezi přednosti advertorialu patří, že sděluje více informací než klasická inzerce*

Anglický výraz *advertorial* vznikl jako blend slov *advert* a *editorial*.

dát° (3. j. dá, rozk. dej, čin. dal, trp. dán, podst. jm. dání, záporný infinitiv nedat) dok. kolokv. expr. (kdo || co) zvládnout: *zkoušky jsem dal napoprvé; trenér jí opakoval: to dáš, máš na to; V 38 letech babičkou? To nedám!*

ned. → **dávat**

divno-

první část složených slov s významem neobvyklý, zvláštní, podivný, bizarní v nových výrazech, např.: *říkala jsem kadeřnici, ať mi zkrátí konečky, a mám tohleto divnomikádo; jejich mix popu, elektroniky, opery a hip hopu začal být ihned řazen do škatulky divnofolku*

generace Z generace Z ž.

generace lidí narozených po roce 2000, pro niž je běžný život online: *vstup generace Z do pracovního života; než se většina českých firem stihne přizpůsobit potřebám generace Y, přijde čas generace Z; po generaci X (dnešní třicátníci až čtyřicátníci) a generaci Y (lidé narození v 80. a 90. letech) přichází na scénu generace Z*

Písmeno Z následuje v abecedě po písmenech X, Y, která specifikovala dvě předchozí generace (*generace X, Y*).

hygge [hige] neskl. ž. <dán.>

životní styl praktikovaný v Dánsku, v němž se oceňují drobné radosti, pohodlí, pohoda a jehož významnou složkou je nerušené trávení času s rodinou a přáteli: *turisté sem jezdí načerpat hygge; Hygge je synonymum Dánska. Je to koncept myšlení a bytí, je to umění udělat si život příjemným, mít se hezky...* [MFD 2012]

kvízomat -tu (6. j. -tu) m. než.

výherní automat umožňující hru až po zodpovězení snadných kvízových otázek (vznikly ve

snaze obejít zákaz hazardu, který je založen na náhodě), kvízový automat: *provozovatelé kvízomatů; v Ostravě se množí nelegální kvízomaty; otázka na kvízomatu je tak bagatelní věc, že jde o převlečený loterijní terminál*

pho [fo] neskl. s. <viet.>

vietnamský pokrm, vývar s masem, nudlemi a bylinkami podávaný jako hlavní jídlo: *nejlepší pho ve městě; uvařte si doma voňavou polévku pho*

Devizou neologických lexikonů je vedle pomoci při porozumění a tvorbě současných jazykových projevů také zaznamenání a reflexe změn současného světa, objevů, vynálezů, změněných životních podmínek i životního stylu, radostí a starostí uživatelů jazyka. Dějiny slov jsou vždy také dějinami kultury – a naopak (srov. Bartmiński, 2016; Dolník, 2009). Názorně to demonstrují mj. už názvy knih Slova a dějiny (Němec a kol., 1980), Wörter, die Geschichte machten: Schlüsselbegriffe des 20. Jahrhunderts (Slova, která tvořila dějiny: klíčové pojmy 20. století, 2001) a Movers and Shakers: A chronology of words that shaped our age (Hybatalé a revolucionáři: chronologie slov, která utvářela naši dobu, 2006). Nový slovník neologismů v češtině bychom uvítali jak jakožto praktickou jazykovou příručku, tak jako bázi pro neologické, resp. lexikologické studie, ale i jako svědectví o národní kultuře, identitě a proměnách jazykového obrazu světa.

6. Závěr

V současnosti dochází – snad trochu zjednodušeně řečeno – ke změně paradigmatu ve vědě, pozorujeme změny technické, ekonomické, kulturní, společenské, duchovní, změny způsobu života, myšlení, prožívání i hodnotové orientace člověka. Na to navazují změny jazykové, zejména lexikální; ve velké míře vznikají pojmenování nová, proměňuje se sémantika již existujících výrazů a mění se i stereotypy a konotace spojené s mnoha lexémy.

Neologismům se v evropském prostoru věnuje cílená pozornost již půl století, přestože citlivý vhled do problematiky dynamiky slovní zásoby pochopitelně prokazovali i autoři v dřívějších obdobích. Uvedme nakonec ještě jedno výstižné pozorování M. Dokulila (1951, s. 122n.):

Nejde ovšem vždy jen o vznik slov zcela nových. (...) V obrovské většině případů jde o proměny a obměny slov starých, o změny v jejich pojmovém rozsahu a obsahu, v jejich vrstvě příslušnosti, v jejich citovém hodnocení, v jejich slohovém úkonu. Jde tu dále o to, že stará slova se slučují novým způsobem, že vcházejí, vstupují

v nová pojmenování, která jako celek odrážejí nové rysy skutečnosti. A jde konečně i o frekvenci slov, o častost jejich užití, která je znakem nejnápadnějším.

Ve vývoji slovní zásoby jde tedy o komplexní procesy a vztahy, jejichž zjednodušený popis nemůže být uspokojující. V disertační práci *Neologismus v lingvistickém, mediálním a běžném obrazu světa* jsme se pokusili ukázat, že v této oblasti existuje řada různých přístupů, které vyzdvihují rozličná kritéria, hlediska či aspekty neologismu, zasazují jej do odlišných rámců, přisuzují mu rozmanité vztahy k dalším lexikálním jednotkám ap.

Tradiční definice neologismu – v naší práci zastoupené např. definicemi O. Martinové či D. Herberga – bývají stručné, nerozporné a neproblematizující. Pro těžko uchopitelný, vágní, „fuzzy“ termín, jímž neologismus bezpochyby je, se jeví jako výhodné mít k dispozici také definici alternativní, a to v podobě podrobné explikativní charakteristiky, jež zohledňuje i konotace s ním spojené. Na badatelskou otázku *Co je neologismus?* jsme se pokusili v tomto ohledu odpovědět v interdisciplinárním záběru.

Při analýze českých a zahraničních lingvistických studií jsme postupovali podle sedmi – vzájemně se prolínajících – kritérií, která se uplatňují pro vymezení neologismu. Jak se ukázalo, nejen v souvislosti s kritériem psychologickým hraje roli to, jak danou LJ hodnotí jednotliví mluvčí, jejichž názory se – nepřekvapivě – vždy neshodují. Proto jsme k odborným názorům na povahu neologismu doplnili pohled mediální a laický.

S využitím kvalitativně-kvantitativní metody mediální obsahové analýzy jsme prozkoumali 93 celostátních a celospolečenských mediálních textů. V médiích se setkávají laické i jazykovědné pohledy na neologickou problematiku. Laický úhel pohledu jsme rekonstruovali na základě empirického výzkumu. Na otázky elektronického nebo tištěného dotazníku odpovědělo 100 respondentů. Shrnutí obou kapitol názorně dokládá, jak nejednoznačně, roztráštěně až protichůdně a v silné závislosti na kontextu je pojem neologismus chápán.

Nehomogenost LJ chápaných ve zkoumaných textech jako neologické je patrná na příkladech z následujících frekventovaných tematických okruhů (řazených abecedně), např. doprava (*elektrokolo, hoverboard, krndačka, vybrzdit*), ekonomika (*babišné/babišovně, bitcoin, kurzarbeit, outsourcovat, sdílená ekonomika*), gastronomie (*burgrárna, foodie, chlebista, müsli, smoothie, wasabi*), hudba (*muzak, písničkál*), kriminální nebo morálně pochybná činnost (*darker, odkláněť°, šmejď°, tunel°, zčápit*), krása a móda (*DD krém, džegíny, outfit, topík, vynést°*), marketing a reklama (*advertorial, hype, logo, silanizovat*),

náboženství (*dalajlamismus, islamofobie, slimák^o, šaháda*), počítače a sociální sítě (*emoji, googlit, lajkovat, myš^o, procesor, selfie, youtuber*), politika (*babišovina, brexit, lidryně, okamurovat, tentry, vykroužkovat^o*), popkultura (*docureality, grafický román*), rodina a péče o děti (*babybox, domorodička, patchworková rodina, špaldamáma*), sexuální orientace (*queer, vyoutovat se*), sport (*bosu, paddleboard, slackline*), technika (*dron, koptéra, mobil, powerbanka, satelit, skener*), vzdělávání (*dětská univerzita, inkluze, zuška, webinář*), zábava (*cosplay, minecraft, shopping, únikovka*), zaměstnání (*manažer, McJob, sick day*), životní a ideové nastavení (*dobroser, dobrotrus, hipsterie, sluníčkář, vítač*), žurnalistika (*fake news, kontinuál*). Samo tematické dělení lexikonu s sebou nese řadu obtíží, které dosud nebyly uspokojivě vyřešeny. Problém představuje stanovení počtu kategorií a jejich případná hierarchizace a dále pojmenování, překrývání nebo zpracování specifických typů LJ, jako je frazeologie.

Neologismy jsou často předmětem – racionálního a emocionálního – hodnocení. Ve sledovaných mediálních textech a v empirickém šetření byly různé konkrétní neologismy i neologismy jako abstraktum hodnoceny velmi heterogenně, pozitivně i negativně (názory na konkrétní slovo jsou na škále od „výstižné, vtipné“ až po vulgárně vypjaté „prasárna, pičovina“).

Doplňek práce představuje neologická sbírka (cca 700 heslářových položek), která vznikla původně z potřeby přehledně spravovat nový lexikální materiál, shromážděný při přípravě disertační práce. Domníváme se, že do budoucna je vhodné, aby byla nová slovní zásoba lexikograficky zpracovávána systematicky a průběžně. Výstupem mohou být specializované neologické slovníky zveřejňované v nepřiliš dlouhých časových intervalech (např. po třech letech), event. zvláštní modul aktuálního online všeobecného výkladového slovníku.

V disertační práci jsme se nemohli věnovat neologicko-neografické problematice v celé její šíři, stranou zůstala např. oblast tvoření nových slov, inovační tendence v jazyce nebo koncepce neologických lexikonů. Neologie a neografie, která se vyznačuje výraznou dynamikou popisovaného materiálu i užívaných metod, si zaslouží další odbornou pozornost. Za nejnaléhavější úkol považujeme publikování aktuálního slovníku neologismů (ať již v jakékoli formální podobě). Solidní zpracování snadno přístupného jazykového materiálu je bezpochyby hodnotou samo o sobě, a navíc podnítlí a ukotví další teoretické, čistě lingvistické i interdisciplinární a příp. i kulturně-společenské úvahy.

Prameny a literatura (výběr)

- ABEL, A. – STEMLE, E. W. (2018): On the Detection of Neologism Candidates as a Basis for Language Observation and Lexicographic Endeavors: the STyrLogism Project. In: J. – Čibej – V. Gorjanc – I. Kosem – S. Krek (eds.), *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: Lexicography in Global Contexts*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, s. 535–544.
- ADAM, R. (2012): Máme se obávat anglicizace češtiny? In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová – J. Klímová (eds.), *Čeština v pohledu synchronním a diachronním: Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, s. 831–837.
- ALGEO, J. (1991): *Fifty Years among the New Words: A Dictionary of Neologisms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- AYTO, J. (2006): *Movers and Shakers: A chronology of words that shaped our age*. Oxford: Oxford University Press.
- BARTMIŃSKI, J. (2014): Ankieta jako pomocnicze narzędzie rekonstrukcji językowego obrazu świata. In: J. Bartmiński (ed.), *Polskie wartości w europejskiej aksjoserferze*. Lublin: UMCS, s. 279–208.
- BARTMIŃSKI, J. (2016): *Jazyk v kontextu kultury: Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Praha: Karolinum.
- BLATNÁ, R. (1997): Anglické neologismy a jejich lexikografické zpracování. *Časopis pro moderní filologii*, 79, č. 1, s. 24–32.
- BOZDĚCHOVÁ, I. (2010): Teorie terminologie a kognitivní lingvistika: k pojetí kategorizace, definice a nominace. *Slovo a slovesnost*, 71, 3, s. 163–175.
- BOZDĚCHOVÁ, I. (2017a): Anglicismy v českém lexiku. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2KzZh0z>>.
- BUSSE, U. (1996): Neologismen. Der Versuch einer Begriffsbestimmung. In: M. Gellerstam et al. (eds.), *Papers submitted to the 7th EURALEX International Congress on Lexicography in Gothenburg, Sweden*. Göteborg: Göteborg University, s. 645–658.
- BUZÁSSYOVÁ, K. (2008): Jazyk a spoločnosť: krátka „kariéra“ niektorých slov a významov slov (Príspevok k vymedzeniu pojmu efemérne slovo). In: S. Mislovičová (ed.), *Jazyk a jazykoveda v pohybe: Zborník štúdií vychádza na počesť Slavomíra Ondrejoviča pri príležitosti jeho životného jubilea*. Bratislava: Veda, s. 245–255.

- CABRÉ, M. T. (1999): *Terminology: Theory, methods, and applications*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- CAÑETE GONZÁLEZ, P. (2017): Women and Men Facing Lexical Innovation. *Colombian Applied Linguistic Journal*, vol. 19, s. 219–233.
- CVRČEK, V. (2008): *Regulace jazyka a Koncept minimální intervence*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny a Ústav českého národního korpusu.
- ČECHOVÁ, M. (2005): Móda, nebo nákaza v řeči? In: S. Čmejrková – I. Svobodová (eds.), *Oratio et ratio: Sborník k životnímu jubileu Jiřího Krause*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 63–69.
- ČECHOVÁ, M. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E. (2008): *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ČERMÁK, F. (2010): *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- DANEŠ, F. (1979): *Postoje a hodnotící kritéria při kodifikaci*. In: J. Kuchař (ed.), *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*. Praha: Academia, s. 79–91.
- DEMJANOVÁ, L. (2005): O okazionalizmech, neologizmech, potenciálních a existujících slověch. *Slovak Studies in English*, I, s. 69–76.
- DOKULIL, M. (1951): Nová skutečnost v zrcadle slovní zásoby češtiny. *Naše řeč*, 35, 7–8, s. 121–131.
- DOLNÍK, J. (2003): *Lexikológia*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- DOLNÍK, J. (2009): Jazyk a kultura. *Slovenská reč*, 74, 5, s. 257–267.
- DOROTÍKOVÁ, S. (1998): *Filosofie hodnot: Problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.
- FILIPEC, J. (1995): Neologismy z pohledu francouzské lexikologie a lexikografie. *Časopis pro moderní filologii*, 77, 1, s. 42–48.
- GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, L. – OLOŠTIAK, M. – REŠOVSKÁ, S. (2015): Slovtovorná motivácia a temporálna motivácia. In: M. Ološtiak (ed.), *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 830–906.
- GRANGER, S. – PAQUOT, M. (2012): *Electronic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- GREGORCZYKOWA, R. – WASZAKOWA, K. (eds.) (2000, 2003): *Studia z semantyki porównawczej* I, II. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- HEBAL-JEZIERSKA, M. (2016): Słowa roku w czeskim dyskursie publicznym. *Przegląd Humanistyczny*, 60, 3, s. 95–109.

- HENDL, J. (2016): *Kvalitativní výzkum: Základní metody, teorie a aplikace*. Praha: Portál.
- HERBERG, D. (1988): Neologismen – lexikologisch und lexikographisch betrachtet. *Sprachpflege*, 37, 8, s. 109–112.
- HERBERG, D. – KINNE, M. (1998): Neologismen. *Studienbibliographien Sprachwissenschaft* 23. Heidelberg: Groos.
- HILDENBRAND, Z. – POLICKÁ, A. (2014): Nové výpůjčky a jejich ekvivalenty v češtině, francouzštině, řečtině a polštině. *Časopis pro moderní filologii*, 96, 1, s. 100–110.
- HLADKÁ, Z. (2017b): Lexikalizace. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2NaFzNU>>.
- HOMOLÁČ, J. – MRÁZKOVÁ, K. (2014): K stylistickému hodnocení jazykových prostředků, zvláště lexikálních. *Slovo a slovesnost*, 75, 1, s. 3–38.
- JANOVEC, L. (2013): Neologie. In: P. Adámková – M. Martinková – O. Uličný (eds.), *Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 105–130.
- JAROŠOVÁ, A. (2015): *Slovo v slovníku z pohľadu času a normy*. Bratislava: Veda.
- JÍLKOVÁ, L. (2007c): Dotazníkový dialog mezi nejstarší a nejmladší generací. In: J. Hoffmannová – O. Müllerová (eds.), *Čeština v dialogu generací*. Academia, Praha, s. 177–218.
- JUNKOVÁ, B. (2010): *Jazyková dynamika současné publicistiky*. Praha: ARSCI.
- KARLÍK, P. – ZIKOVÁ, M. (2017): Lakuna. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2IEWK7L>>.
- KEPA-FIGURA, D. – NOWAK, P. (2007): Jazykový obraz světa a mediální obraz světa. In: L. Saicová-Římalová (ed.), *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 71–85.
- KIŠOVÁ, J. (2008): Model triedenia neologizmov. In: G. Múcsková (ed.), *Varia XVI. Zborník materiálov zo XVI. kolokvia mladých jazykovedcov (Časť-Papiernička 8.–10. 11. 2006)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Katedra slovenského jazyka a literatúry FHV UMB v Banskej Bystrici, s. 259–271.
- KIŠOVÁ, J. (2009): Nové prístupy ku skúmaniu lexikálnych inovácií. In: M. Ološtiak – M. Ivanová – L. Gianitsová-Ološtiaková (eds.), *Varia XVIII. Zborník príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov (Prešov – Kokošovce-Sigord 3.–5. 12. 2008)*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 353–357.

- KLÍMOVÁ, J. (2005): Jak hledat v korpusu „nová slova“? In: P. Pořízka – V. P. Polách (eds.), *Jazyky v kontaktu / Jazyky v konfliktu a evropský jazykový prostor. Sborník ze 4. konference Setkání mladých lingvistů, konané na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci ve dnech 12.–14. května 2003*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 158–165.
- KLOSA, A. – LÜNGEN, H. (2018): New German Words: Detection and Description. In: J. – Čibej – V. Gorjanc – I. Kosem – S. Krek (eds.), *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: Lexicography in Global Contexts*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, s. 559–570.
- KOCHOVÁ, P. – OPAVSKÁ, Z. (eds.) (2016): *Kapitoly z koncepce Akademického slovníku současné češtiny*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- KRALČÁK, E. (2010): Mechanizmy dynamiky jazyka. In: M. Šimková (ed.), *Slovo – Tvorba – Dynamickost'*. Bratislava: Veda, s. 460–466.
- KRAUS, J. (2008): *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. Praha: Karolinum.
- KRČMOVÁ, M. (2017): Příznakovost jazykových prostředků. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2vpRoam>>.
- LIŠKOVÁ, M. (2015): Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus. *Jazykovědné aktuality*, 52, 3–4, s. 102–116.
- LOTKO, E. (2004): Současné postoje uživatelů k jazyku (sociolingvistický pohled na vybrané problémy). *Acta universitatis Palackianae Olomunciensis. Facultas Philosophica. Philologica* 84, s. 73–80.
- LOTKO, E. (2008a): O některých vývojových tendencích v současné slovní zásobě a jejich příčinách (na materiálu češtiny, slovenštiny a polštiny). In: E. Lotko (ed.), *Srovnávací a bohemistické studie*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, s. 209–224
- LUHMANN, N. (2014): *Realita masmédií*. Praha: Academia.
- MARTINCOVÁ, O. (1983): *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Praha: Univerzita Karlova.
- MARTINCOVÁ, O. (1995): K popisu dynamiky slovtvorného systému. In: O. Mališ (ed.), *Rozumět jazyku: sborník k významnému životnímu jubileu univ. prof. PhDr. R. Brabcové, CSc.* Praha: Pedagogická fakulta UK, s. 38–42.
- MARTINCOVÁ, O. a kol. (1996, 1999): *Neologie a neografie. Výběr z národních bibliografií*. Praha. Ústav pro jazyk český AV ČR.

- MARTINCOVÁ, O. (2017a): Archaismus. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2yXIyqK>>.
- MARTINCOVÁ, O. (2017b): Historismus. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2tSoNLz>>.
- MARTINCOVÁ, O. (2017c): Neologismus. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2ICxTBm>>.
- MARTINCOVÁ, O. (2017d): Okazionalismus. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2mkrZvL>>.
- MARTINCOVÁ, O. – BOZDĚCHOVÁ, I. (2017): Termín. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita. <<https://bit.ly/2Jocv35>>.
- MARTINCOVÁ, O. – RANGELOVA, A. (eds.) (2005): *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- MARTINCOVÁ, O. – SAVICKÝ, N. (1987): Hybridní slova a některé obecné otázky neologie. *Slovo a slovesnost*, 48, s. 124–139.
- MARTINCOVÁ, O. – SVĚTLÁ, J. (eds.) (2000): *Nová slovní zásoba ve výkladových slovnících*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- METCALF, A. (2002): *Predicting new words: the secrets of their success*. Boston: Houghton Mifflin. Boston – New York: Houghton Mifflin Company.
- NAM, K. – LEE, S. – JUNG, H. – CHOI, J. (2016): The Life and Death of Neologisms: On What Basis Shall We Include Neologisms in the Dictionary? In: T. Margalitadze – G. Meladze (eds.), *Proceedings of the XVII EURALEX International Congress: Lexicography and Linguistic Diversity* [online]. Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, s. 389–393. <<https://bit.ly/2NbCRsd>>.
- NEJEDLÝ, P. (2010): Diskontinuita jazykového vývoje a lexikální systém. In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová – E. Havlová (eds.), *Užívání a prožívání jazyka: K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, s. 183–187.
- NĚMEC, I. a kol. (1980): *Slova a dějiny*. Praha: Academia.
- ORGOŇOVÁ, O. (2006): Kultúrne pozadie českých a slovenských jazykových inovácií (na materiáli neologizmov a okazionalizmov). In: I. Pospíšil – M. Zelenka – A. Zelenková (eds.),

- Trináct let po / Trinásť rokov po: Brněnské texty k slovakistice IX.* Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 196–205.
- POŠTOLKOVÁ, B. – ROUDNÝ, M. – TEJNOR, A. (1983): *O české terminologii*. Praha: Academia.
- PROCHÁZKOVÁ, B. (2013): Neosémantizační tendence v češtině na počátku 21. století. In: D. Blagoeva – S. Kolkovska – M. Lišková (eds.), *Problemi na neologijata v slavjanskite ezici*. Sofija: Prof. Marin Drinov Academic Publishing House, s. 208–217.
- RADIMSKÝ, J. (2003): *Italské a vybrané francouzské neologismy z oblasti informatiky a nových médií (1990–1996)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- RANGELOVA, A. – TICHÁ, Z. (eds.) (2003): *Internacionalizmy v nové slovní zásobě. Sborník příspěvků z konference, 16.–18. června 2003*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 17–22.
- RIPKA, I. – IMRICHOVÁ, M. (2011): *Kapitoly z lexikológie a lexikografie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešově.
- SISÁK, L. (2008): Jazykové a kognitívne aspekty interpretácie a porozumenia okazionálnych výrazov. In: M. Bočák – J. Rusnák (eds.), *Médiá a text II*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 221–232.
- SLÁMA, J. (2017): K (polo)automatické excerpcei neologismů. *Jazykovědné aktuality*, 54, 3–4, s. 34–46.
- SVENSÉN, B. (2009): *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary-Making*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TEUBERT, W. (1998): Korpus und Neologie. In: W. Teubert (ed.), *Neologie und Korpus: Studien zur deutschen Sprache*. Bd. 11, Tübingen: Narr, s. 129–170.
- TOKARSKI, R. (2007): Konotace – prototypy – otevřené definice. In: L. Saicová Římalová (ed.), *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*, s. 13–25.
- TRAMPOTA, T. – VOJTĚCHOVSKÁ, M. (2010): *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál.
- VAŇKOVÁ, I. a kol. (2005): *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum.
- VAŇKOVÁ, I. (2007): *Nádoba plná řeči: Člověk, řeč a přirozený svět*. Praha: Univerzita Karlova.
- WACHTARCZYKOVÁ, J. (2009): Kto potrebuje governance? *Slovenská reč*, 74, 5, s. 317–320.
- Wörter, die Geschichte machten: Schlüsselbegriffe des 20. Jahrhunderts* (2001). Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag.

ZIKOVÁ, M. (2001a): Substantivní neologismy a jejich parasystémový charakter. *Naše řeč*, 84, 2, s. 81–89

ZIKOVÁ, M. (2001b): Ke třem zdrojům lexikálních inovací (Na materiálu substantivních neologismů). In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, s. 157–167.

Seznam lexikonů, lexikografických a encyklopedických portálů a jejich zkratk

Akademický slovník současné češtiny [částečně online] (2017–2018). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Hesla s náslovím a- <<http://www.slovníkcestiny.cz>>, další hesla v rukopise. (ASSČ)

BATHEN, D. – SPORER, J. – DEINERT, E. – HAISS, M. (2009): *Duden – Das neue Wörterbuch der Szenesprachen*. Deutschland: Bibliographisches Institut AG.

Cambridge Dictionary [online] (neuveдено–2018). Cambridge: Cambridge University Press. <<https://dictionary.cambridge.org/>>.

Collins Dictionary [online] (neuveдено–2018). London: Collins. <<https://www.collinsdictionary.com/>>.

Čeština 2.0 [online] (2008–2018). <<https://cestina20.cz/>>.

Internetová jazyková příručka [online] (2008–2018). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

Macmillan Dictionary [online] (2009–2018). Springer Nature Limited. <<https://www.macmillandictionary.com/>>.

MARTINCOVÁ, O. a kol. (1998, 2004): *Nová slova v češtině: Slovník neologizmů 1, 2*. Praha: Academia. (SN 1, 2)

Merriam-Webster Dictionary [online] (neuveдено–2018). Merriam-Webster, Incorporated. <<https://www.merriam-webster.com/>>. (M-W)

Neologismenwörterbuch [online] (2004–2018). Mannheim: Institut für Deutsche Sprache. <<https://www.owid.de/wb/neo/start.html/>>.

Nový akademický slovník cizích slov (2005). Praha: Academia. (NASCS)

Oxford Dictionaries [online] (neuveдено–2018). Oxford: Oxford University Press. <<https://www.oxforddictionaries.com/>>.

REJZEK, J. (2015): *Etymologický slovník*. 3., přepracované a rozšířené vyd. Praha: LEDA.

Slovník současné češtiny [online] (2017–2018). Verze 2.0. Brno: Lingea. <<https://www.nechybujte.cz/>>. (SSoučČ)

- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (2000). Praha: Academia. (SSČ)
- Slovník spisovného jazyka českého* (1960–1971). Praha: Nakladatelství ČSAV. (SSJČ)
- Slovník súčasného slovenského jazyka A–G, H–L, M–N* [online] (2006–2015). Bratislava: Veda.
<<http://slovníky.juls.savba.sk/>>. (SSSJ)
- SOCHOVÁ, Z. – POŠTOLKOVÁ, B. (1994): *Co v slovnících nenajdete: Novinky v současné slovní zásobě*. Praha: Portál. (CSN)
- Wortwarte* [online] (2000–2018). Berlín: Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. <<http://www.wortwarte.de>>.

Seznam korpusů, korpusových nástrojů a dalších materiálových databází

- Databáze excerpčního materiálu *Neomat* [online] (2015–2018). Verze 3.0. Praha: Oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR. <<http://neologismy.cz/>>.
- Korpusový průzkum variant SyD* [online] (2015). Praha: Ústav Českého národního korpusu. <<https://syd.korpus.cz>>. (SyD)
- KŘEN, M. – CVRČEK, V. – ČAPKA, T. – ČERMÁKOVÁ, A. – HNÁTKOVÁ, M. – CHLUMSKÁ, L. – JELÍNEK, T. – KOVÁŘÍKOVÁ, D. – PETKEVIČ, V. – PROCHÁZKA, P. – SKOUMALOVÁ, H. – ŠKRABAL, M. – TRUNEČEK, P. – VONDŘIČKA, P. – ZASINA, A. (2017): *Korpus SYN, verze 6 z 18. 12. 2017* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. <<http://www.korpus.cz>>.
- Mediální archiv Newton Media* [online] (2018). Praha: Newton Media, a. s. <<https://www.newtonmedia.cz/cs>>.
- Novočeský lexikální archiv* [online] (1911–1991). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. <<https://bara.ujc.cas.cz/psjc/>>.

Pozn.: Všechny elektronické zdroje byly zkontrolovány ke dni 1. 6. 2018.

Odborná činnost během doktorského studia

1. Publikační činnost – kapitola v monografii, článek, zpráva, recenze (výběr)

V tisku

- ŠEMELÍK, M. – LIŠKOVÁ, M. (v tisku): K lexikografickému zpracování tabuových slov. *Slovo a slovesnost*.

2018

- LIŠKOVÁ, M. (2018): Rubrika Slovo v Magazínu Pátek Lidových novin v roce 2017. *Jazykovědné aktuality*, 55, 1–2, s. 13–18.
- LIŠKOVÁ, M. (2018): Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky. *Bohemistika*, 1, s. 79–83.

2017

- LIŠKOVÁ, M. (2017): *Výměna stárnoucí manželky za hezkou mladou kočku* aneb K exemplifikaci v Akademickém slovníku současné češtiny. *Naše řeč*, 100, 1, s. 28–36.
- LIŠKOVÁ, M. (2017) Slovníková exemplifikace jako zdroj komiky. Nad příklady elektronické podoby *Slovníku současné češtiny* (nechybujte.cz, verze 2.0, 2016). *Jazykovědné aktuality*, 54, 3–4, s. 47–50.
- LIŠKOVÁ, M. (2017): Language Periphery: Monocollocable words in English, Italian, German and Czech. František Čermák – Jan Čermák – Zora Obstová – Marie Vachková, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2016, 110 s. *Jazykovědné aktuality*, 54, 3–4. s. 51–54.

2016

- LIŠKOVÁ, M. (2016): Lidské mládí a stáří ve slovníkové exemplifikaci (na rukopisu Akademického slovníku současné češtiny). In: L. Saicová Římalová – I. Vaňková (eds.), *Lidský život a každodennost v jazyce*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 82–86.
- LIŠKOVÁ, M. (2016): Uspořádání ASSČ (s V. Michalcem a H. Pernicovou), Stylistická charakteristika, Exemplifikace (s B. Procházkovou), Obecné zásady zpracování terminologie v ASSČ (s J. Novou), Pojmenování barev a jejich odstínů (s H. Pernicovou). In: P. Kochová – Z. Opavská (eds.), *Kapitoly z koncepce Akademického slovníku současné češtiny*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., s. 20–25, s. 69–75, s. 154–160, s. 176–179, s. 205–207.
- LIŠKOVÁ, M. (2016): Předmluva. In: M. Lišková – V. Vodrážková – Z. Děngeová (eds.), *Akademický slovník současné češtiny a software pro jeho tvorbu aneb Slovníky a jejich uživatelé v 21. století: Sborník abstraktů z workshopu*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., s. 5–9.

2015

- LIŠKOVÁ, M. (2015): Problematika vymezení pojmů archaismus a historismus. *Jazykovědné aktuality*, 52, 3–4, s. 102–116.
- LIŠKOVÁ, M. – ČURDOVÁ, V. (2015). XXV. ročenka Kruhu moderních filologů. *Jazykovědné aktuality*, 52, 1–2, s. 66–67.
- DĚNGEOVÁ, Z. – LIŠKOVÁ, M. – OPAVSKÁ, Z. – VESELÝ, V. (2015). Buzássyová, Klára, Chocholová, Bronislava a Janočková, Nicol, ed. Slovo v slovníku: Aspekty lexikální sémantiky – gramatika – stylistika (pragmatika): Na počest Alexandry Jarošovej. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2012. 300 s. ISBN 978-80-224-1269-1. *Slovo a slovesnosť*, 76, 1, s. 71–78.

2. Přednášky a účast na konferencích (výběr)

- 8. 3. 2018 – *Vybrané problémy neografie*. Kruh moderních filologů, Praha
- 28. 11. 2017 – *Neologismy jako lingvistický a kulturní fenomén*. Jazykovědné sdružení, České Budějovice
- 6. 5. 2015 – *Neologismus v teoretické, mediální a naivní perspektivě*. Kruh přátel českého jazyka, Praha
- 2018 – *O čem svědčí slova roku?* Dny kulturní lingvistiky, Praha
- 2017 – *Nová slovní zásoba z oblasti gastronomie*. 100 let Naší řeči, Praha
- 2017 – *Neologismy z oblasti rodiny a péče o děti*. Dny kulturní lingvistiky, Praha

3. Akademická, redakční a organizační činnost

- od roku 2018 – členka hl. redakce *Akademického slovníku současné češtiny*
- 2017, 2018 – spoluorganizace konference *Dny kulturní lingvistiky* na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, obsahová příprava webových stránek konference (<http://dkl2018.cz/>)
- 2016 – spoluorganizace workshopu *Akademický slovník současné češtiny a software pro jeho tvorbu*
- od roku 2004 – členka redakce *Jazykovědných aktualit*
- od roku 2004 – odborná pracovnice oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

4. Pedagogická činnost

- LS 2014/15, LS 2015/16 výuka semináře *Lexikografické praktikum* na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (s Mgr. Veronikou Vodrážkovou)

5. Popularizační činnost (výběr)

- sloupky v *Magazínu Pátek Lidových novin*
- sloupky v časopise *Vesmír*

- 6. 11. 2017 – vědecká kavárna *Neologismy z oblasti gastronomie*. Týden vědy a techniky, Praha
- 20. 5. 2016 – přednáška *Čas v jazyce a ve slovníku*. Veletrh vědy, Praha
- 9. 11. 2015 – přednáška *Čas ve slovní zásobě a ve slovníku*. Týden vědy a techniky, Praha